

КОНСЕКВЕНТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (1922-2014 РР.)

Марк Елькін, Микола Окса

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Стаття присвячена становленню й розвитку кафедри педагогіки і педагогічної майстерності, історія якої починається з викладання циклу педагогічних дисциплін на вищих трирічних педагогічних курсах. Подаються автобіографічні відомості перших викладачів педагогічного циклу, розкриваються методи і форми викладання на курсах та в педагогічному технікумі. З утворенням інституту соціального виховання, а пізніше педагогічного інституту, створюється кафедра педагогіки і психології, яка функціонує до середини 80-х років. Особлива увага зосереджена на діяльності кафедри педагогіки і педагогічної майстерності від початку XXI століття й дотепер.

Ключові слова:

циклові комісії, кафедра педагогіки, вищі трирічні педагогічні курси, педагогічний технікум, педагогічний інститут, педагогічний університет, кафедра педагогіки і педагогічної майстерності.

Аннотация:

Элькин Марк, Окса Николай. Консеквенты становления и развития кафедры педагогики и педагогического мастерства Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого (1922-2014 гг.).

Статья посвящена становлению и развитию кафедры педагогики и педагогического мастерства, история которой начинается с преподавания цикла педагогических дисциплин на высших трехлетних педагогических курсах. Приводятся автобиографические данные первых преподавателей педагогического цикла, раскрываются методы и формы преподавания на курсах и в педагогическом техникуме. С образованием института социального воспитания, а позже педагогического института, создается кафедра педагогики и психологии, которая существует до середины 80-х годов. Особое внимание сосредоточено на деятельности кафедры педагогики и педагогического мастерства в начале XXI века и в настоящее время.

Ключевые слова:

цикловые комиссии, кафедра педагогики, высшие трехлетние педагогические курсы, педагогический техникум, педагогический институт, педагогический университет, кафедра педагогики и педагогического мастерства.

Resume:

Elkin Mark, Oksa Mykola. Consequent of formation and development of Pedagogy and Pedagogical Skills Chair of Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (1922-2014).

The article is devoted to the consideration of questions of formation and development of Pedagogy and Pedagogical Skills Chair which takes its origin from a cycle of pedagogical disciplines of the high triennial pedagogical courses. Autobiographical data of the first teachers of the pedagogical courses are provided, methods and teaching forms on courses and in the pedagogical technical school are revealed. With formation of the Institute of Social Education and then Teacher Training Institute, the Chair of Pedagogy and Psychology was created; it existed to the middle of 1980s. The attention is concentrated on the activity of Pedagogy and Pedagogical Skills Chair at the beginning of the 21st century and at present time.

Key words:

cycle commissions, Pedagogy Chair, high triennial pedagogical courses, pedagogical technical school, teacher training institute, pedagogical university, Pedagogy and Pedagogical Skills Chair.

Постановка проблеми. Головним організатором навчально-виховного процесу у вищі є кафедра. Саме на кафедрі створюються програми і плани навчальних дисциплін, формуються навчально-методичні комплекси, розробляються новітні педагогічні технології та інноваційні технології навчання і виховання студентів. Підготовка вчителя належить до тих проблем, які були і залишаються завжди актуальними. Змінюються соціально-економічні завдання, виникають нові вимоги до підготовки молодого покоління і, звісно, це відображається і в поглядах, і в системі загальнопедагогічних дисциплін, якими повинен володіти вчитель, котрий глибоко мислить і нестандартно діє в концептуальному полі сучасної освіти. Підготовка сучасного вчителя – тривалий, цілісний, безперервний, поліструктурний процес, орієнтований на формування особистісних якостей, професійних здібностей, умінь і навичок. Разом із тим, ситуація, що склалася як у нашій країні, так і за її межами, свідчить,

насамперед, про недостатню компетенцію молодих учителів, гостро відчувається дефіцит освічених, енергійних педагогів, які володіють різнобічними знаннями, сформованими вміннями самовиховання, здатними співвідносити теоретичні знання з живою педагогічною практикою. Все це вказує на те, що до сучасних систем педагогічної освіти, і зокрема, кафедр педагогіки, висуваються високі вимоги в плані якості їх функціонування, надії, прогностичності, ефективності та результативності. У цьому контексті є цікавим і корисним перегляд консеквентності становлення й розвитку, аналізу діяльності кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького впродовж 90 років

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджень, присвячених становленню й розвитку кафедри педагогіки і педагогічної майстерності, немає. Однак деякі аспекти

розглядалися в публікаціях І. Аносова, О. Алексєєва, В. Бойко, Ю. Болотіна, М. Головкової, М. Елькіна, А. Коробченко, М. Крилова, М. Окси, М. Сазонової. Аналіз історико-педагогічних досліджень, аналіз архівних матеріалів Запорізького обласного державного архіву (ЗОДА) та Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВО), рівень розробленості цієї проблеми дав можливість дійти висновку, що питання консеквентів становлення й розвитку кафедри педагогіки і педагогічної майстерності є досить актуальним в історико-педагогічній тематиці і потребує нагального висвітлення.

Формулювання цілей статті. Стаття присвячена становленню й розвитку кафедри педагогіки і педагогічної майстерності, історія якої починається з викладання циклу педагогічних дисциплін на вищих трирічних педагогічних курсах.

Дослідження проведено відповідно до загального плану науково-дослідної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та комплексної науково-дослідної теми кафедри педагогіки і педагогічної майстерності «Теоретичні основи формування професіоналізму майбутніх педагогів» із метою реалізації практичних завдань щодо створення такої атмосфери в навчально-виховному закладі, яка б забезпечувала гармонійне поєднання фізичного, духовного, розумового й морального складників розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На Мелітопольщині, як і в усій Україні, після громадянської війни та іноземної інтервенції Наркомос УРСР почав реалізовувати основне завдання в галузі народної освіти, спрямоване на перетворення класового панування буржуазії на знаряддя комуністичного переродження суспільства [1, с. 39]. У виконанні цього завдання особлива роль відводилася вчителю, відданому Радянській владі, здатному брати активну участь в освіті не тільки молодого покоління, а й широких верств суспільства. Тому так гостро поряд з перевихованням дореволюційного вчительства постала потреба підготовки молодих учителів [2, с. 32].

У перші роки після революції в місті Мелітополі продовжували функціонувати дві жіночі гімназії. Однак війна внесла в їх роботу свої корективи. Після звільнення міста від білих міська жіноча гімназія була віддана для військовополонених, тому заняття проходили в приміщенні гімназії О. І. Головкової, учениці якої були переведені в будинок Классена, розташований на Маріїнській вулиці [3, с. 3]

29 січня 1921 р. відділом народної освіти було запропоновано перетворити старші (6-7) класи навчальних закладів міста на один із типів

професійно-технічних шкіл. Після аналізу навчальних планів і матеріальної бази гімназій було ухвалено рішення про їх перетворення на педагогічні школи. На базі міської гімназії 5 лютого була відкрита Перша педагогічна школа, а 7 лютого на базі гімназії О. І. Головкової – друга [4, с. 3].

На початку травня 1921 р. Мелітопольський Упрофос та інструктор Укragenпрофосу Рабін звернули увагу на незадовільну роботу двох педагогічних шкіл [5, с. 14]. Колегія Упрофосу, заслухавши міркування об'єднаного засідання рад педагогічних шкіл, ухвалила вважати всіх учнів такими, що вибули, й оголосила новий набір до педагогічної школи. До педагогічної школи зараховувалися учні першої і другої педагогічних шкіл, а також ті, що навчалися в школах іншого типу, але бажали здобути педагогічну освіту. Заняття у реформованій педагогічній школі розпочалися лише 19 жовтня 1921 р., що було пов'язано з ремонтом навчальних приміщень [6, с. 18].

Школа працювала в приміщенні колишнього реального училища в другу зміну. У розпорядженні педагогічної школи було 3 класні кімнати, фізичний кабінет і учительська. Наприкінці листопада 1921 р. у школі нараховувався 121 учень. Педагогічна школа вже не була жіночою, у ній навчалася й троє чоловіків [6, с. 28].

На засіданні педагогічної ради школи завідувач її О. І. Брейл 13 травня 1922 р. ознайомив присутніх із пропозицією Губнарсовта від 19 квітня 1922 р. № 435 щодо реорганізації педшколи в педкурси. Було ухвалено просити Упрофос перетворити педшколу на педкурси з 15 травня, а заняття в педшколі продовжити до 1 червня. Учні своєї педшколи, що бажали вступити на педкурси, приймали без колоквиуму на наступні курси. Для прийому на курси інших учнів, Упрофос підготував точні вказівки щодо мінімуму знань із загальноосвітніх предметів для складання колоквиуму [7, с. 35].

1 червня 1922 р. відповідно до пропозиції Мелітопольського Упрофосу від 20 травня № 4740 педагогічна школа була перетворена на 3-річні вищі педагогічні курси [5, с. 29].

У короткій доповідній записці, поданій до Головпрофосу, про перші місяці діяльності курсів зазначалося: «З великими труднощами налагоджувалось життя курсів: не було коштів на ремонт і обладнання приміщення, не було навіть приміщення; викладачі протягом літа будували, не отримували платні. З іншого боку, численні анкети від осіб, що бажали вступити на курси, підтверджували безумовну необхідність існування в місті Мелітополі педагогічних курсів. Викладацький персонал, незважаючи на своє скрутне матеріальне становище, взявся за роботу з реорганізації колишньої педагогічної

школи в педагогічні курси і на засіданнях виявив свою серйозну діяльність, завдяки якій налагоджувалось життя педагогічних курсів» [7, с. 7].

Учні радянських педагогічних курсів набували різноманітних знань, пов'язаних із життям, з активною діяльністю, а головне – набували основ нового, матеріалістичного світогляду, що забезпечувалося підвищенням науковості викладання і всією політико-виховною роботою в нових педагогічних навчальних закладах. У 1922 р. Перша Всеукраїнська конференція з педосвіти затвердила новий навчальний план для трирічних педагогічних курсів [8, с. 30], який складався з трьох основних груп предметів: А) педагогічної, В) соціально-економічної та С) загальноосвітньої.

До складу педагогічних дисциплін уперше в історії увійшов новий предмет – «Методи позашкільної освіти», характерний для радянської школи, яка з самого початку стала реалізовувати принцип зв'язку школи з життям, із політикою, із вихованням мас. Замість методик викладання окремих дисциплін запроваджувався новий предмет: «Методи соціального виховання», який вносив новий струмінь у радянську педагогічну школу, але водночас позбавляв учнів найважливіших спеціальних предметів, потрібних майбутньому вчителю [1, с. 27].

Негативним було й те, що план ще не передбачав педагогічної практики. Це не давало можливості слухачам ознайомитися з досвідом школи і не забезпечувало якості підготовки майбутніх учителів. Соціально-економічні дисципліни обмежувалися тільки історією культури; не досить чітко були розподілені години, не було пояснювальної записки.

Наркомос не міг відразу, не маючи ніякого досвіду, скласти навчальний план, який би цілком відповідав новим революційним умовам. Крім того, вважалось, що обов'язкове виконання запропонованого плану, як це було у старій школі, є бюрократичним насадженням планів згори, яке зв'язує ініціативу на місцях. Завдання полягало в тому, щоб у складанні навчальних планів брало участь учительство на основі свого досвіду. Кожен навчальний заклад, «ураховуючи місцеві умови», складав власні навчальні плани, які часто зовсім не збігалися з офіційним планом Наркомосу.

Директором педкурсів, а також викладачем російської мови і літератури, методики викладання рідної мови та мистецтвознавства був Олександр Іванович Брейль. Він народився 31 березня 1889 р. в с. Орлово Бердянського повіту Таврійської губернії. У 1905 р. закінчив Орловське центральне училище. Середню освіту здобув у Бердянській класичній гімназії, котру

закінчив у 1911 р. Вищу освіту здобував на слов'янсько-російському відділенні історико-філологічного факультету Петербурзького університету, який закінчив у 1916 р. У 1916 р. він також закінчив Вищі педагогічні курси для підготовки вчителів середніх навчальних закладів при Петербурзькому навчальному окрузі.

У 1918 р. О. І. Брейль був призначений на посаду викладача російської мови і словесності, латинської мови і психології в Мелітопольську жіночу гімназію, засновану О. І. Головковою. З 1920 р. виконував обов'язки голови педагогічної ради гімназії до реформування її в лютому 1921 р. у трудову педагогічну школу. З перетворенням Мелітопольської педагогічної школи на трирічні педагогічні курси з червня 1922 р. був обраний завідувачем цього закладу [9, с. 29].

Випускниця Московських жіночих курсів і педагогічних курсів Г. М. Авсенєва мала найбільший перелік дисциплін із циклів словесного, історичного і спеціально-педагогічного, зокрема вона викладала соціальне виховання, його практичні завдання і форми; питання дитячого читання і переповідання, дитячу літературу; загальні та спеціальні методи організації дитячого життя і праці; ознайомлення з дитячими закладами; вивчення дитячих закладів; екскурсійний метод у роботі дитячих закладів; організація дитячих закладів; система Наркомосу [9, с. 29].

Історію педагогічних ідей, дитячу психологію, психологію, логіку, теорію навчання (дидактику) у зв'язку із загальними і спеціальними методами організації дитячого життя і праці, «дефективні діти» читав Всеволод Васильович Туча, випускник філософського відділення історико-філологічного факультету Московського університету [10].

Медик за фахом, А. І. Туча читала на педкурсах гігієну дитячого віку і дитячих закладів, закінчивши медичне відділення Московських жіночих курсів. Викладач німецької мови Ф. М. Фукс мав звання учителя німецької мови середніх навчальних закладів з Одеського навчального округу. А. І. Туча, Ф. М. Фукс, як і інші викладачі педкурсів та їх завідувач, були позапартійними [10]. Ось таким був перший склад викладачів педагогічного циклу педкурсів. Ми не даремно зупинилися на короткій фаховій характеристиці викладачів. Адже вчитель у громадській свідомості завжди сприймався як «охоронець істини», «гарант безперервності життя», «посередник між Богом і людьми», який «всіх навчає всього» (Я.-А. Коменський), який має золоті ключі від таємниць земного буття, бо готує зустріч учня з Богом... це діамант, який осяває душу всіма гранями свого педагогічного дару, який плакає

дитину на засадах добра, формуючи інтелектуальну еліту суспільства. У цьому його великий патріотичний обов'язок перед державою, висока громадська відповідальність перед суспільством як гуманіста-демократа [11, с. 231].

Шлях здобуття авторитету праведності навчального педагогічного закладу, його випускників був тернистим, особливо в часи соціально-економічних та інших негараздів посттоталітарного суспільства. Він пролягав через творчість людини-професіонала, яка обрала благородний шлях життєтворчості, самовдосконалення, духовно-інтелектуального самовиявлення.

1924 р. ознаменувався постановою ВУЦВК та РНК України про запровадження загального навчання. Матеріальні можливості країни зросли настільки, що можна було розпочати цю надзвичайно важливу й відповідальну справу. 1924 р. був проголошений роком підготовки до впровадження загального навчання, а 1925 р. – першим роком планового його здійснення. У зв'язку з цим ще більшого значення набуває педагогічна освіта, особливо трирічні педагогічні курси, які мали підготувати у найближчі п'ять років 30 тисяч учителів для нових початкових шкіл.

Початок упровадження загального навчання в Україні став переломним моментом у розвитку педагогічних курсів, які спеціальною постановою РНК України від 9 липня 1925 р. [12, с. 29] були перетворені з трирічних педагогічних курсів, як тимчасових навчальних закладів, на постійні навчальні заклади на базі семирічки – педагогічні технікуми, які надалі ще залишалися в Україні вищими навчальними закладами з виразним профілем підготовки вчителя для молодших груп семирічки. Чітке визначення мети педтехнікумів сприяло конкретизації змісту навчання і більш цілеспрямованому проведенню педагогічної практики. За цією ж постановою Раднаркому УРСР всі педтехнікуми переведено на державний бюджет. Це створило умови для подальшого нормального розвитку та господарчого зміцнення педагогічних технікумів в Україні.

Із розвитком народної освіти, особливо після перетворення трирічних курсів на педагогічні технікуми, визначились принципи і цільові настанови функціонування педагогічних навчальних закладів. Особлива увага приділялася при цьому організації і проведенню педагогічної практики. Після 3-ої Всеукраїнської педагогічної конференції (1924 р.) сформувалася думка про педагогічний технікум як про виробничо-педагогічний заклад.

Викладач Мелітопольських трирічних педагогічних курсів В. Туча запропонував порядок проведення педагогічної практики, яка

складалася з трьох видів і була взята за основу в Мелітопольському педтехнікумі:

- педагогічна (у дитячих навчальних закладах);
- виробнича (у колгоспах, радгоспах, сільськогосподарських дослідних станціях);
- суспільно-політична (у сільбуддах, сільських Радах тощо) [13].

Отже, педагогічна практика розглядалася значно ширше за власне педагогічну. Із перетворенням трирічних педагогічних курсів набули розвитку переважно педагогічна і суспільно-політична види практик. Власне, саме на вказівки директивних органів було зорієнтоване керівництво педагогічних технікумів. У резолюції X з'їзду КП(б)У зазначалося: «Треба зосередити всі зусилля на справжньому й повному забезпеченні необхідної практики студентів...» [14]. Ось такі заходи і вживалися скрізь, зокрема й у педагогічних навчальних закладах регіону. Студенти, окрім шкіл, направлялися на практику також у позашкільні навчальні заклади (клуби, дитячі технічні та сільськогосподарські станції тощо). Уся виховна робота в педтехнікумах була спрямована на те, щоб уже у стінах навчального закладу майбутні вчителі набували певних навичок активної участі в суспільно-політичному житті країни.

Найбільш поширеними в педтехнікумах були такі форми роботи:

- при технікумах були дослідні школи і дитячі садки, де студенти проходили практику і проводили свої експерименти, за результатами яких готувалися дипломні роботи;
- робота в таких добровільних організаціях тих років, як «Осоавіахім», «Безбожник», «Друг дітей», «Геть безграмотність» та ін.;
- участь у художній самодіяльності та роботі таких гуртків, як: поточна політика, робітничо-кільківський, літературний. Популярними були випуски літературних альманахів, журналів, буклетів, рукописних журналів тощо.

Однак час вимагав змін у системі вищої школи, і у системі педагогічної освіти загалом. Країна вступила в період індустріалізації. Зростала кількість шкіл, перед якими ставилися нові завдання. Потрібна була інша, наближена до потреб життя система підготовки учительських кадрів. Педтехнікуми вже не могли виконати це завдання.

Їх мережа не могла вже задовольнити потреби у кадрах, що чимраз зростали, тому виникла необхідність у її зміцненні. Для цього деякі педтехнікуми були об'єднані з інститутами народної освіти, а частина найслабших була ліквідована. Скорочення кількості педагогічних технікумів в Україні посилювало найміцніші навчальні заклади: їм було збільшено асигнування й плани набору учнів. Збільшення

асигнувань поліпшило матеріальну базу педагогічних навчальних закладів, що сприяло розвитку культури, науки у нашій країні в період відбудови народного господарства.

Аналіз архівних документів та інших джерел свідчить, що єдиних навчальних планів у цей час педвузи України не мали. Настанова на підготовку педагогів широкого профілю породжувала багатопредметність, зокрема й у загальнопедагогічному циклі дисциплін. Зміст загальнопедагогічних дисциплін розроблювався самостійно кожним вишем. Найчастіше до них увіходили такі дисципліни (у різних інститутах були різні їх варіації): педагогіка, загальна дидактика, історія педагогічних учнів, історія народної освіти, вчення про єдину трудову школу, основи соціального виховання, шкільна гігієна, анатомія і фізіологія людини, педагогіка малювання, робота у шкільних колективах.

Із вересня 1925 р. в технікумі розпочали свою роботу циклові (предметові) комісії:

Соціально-економічна циклова комісія. Цією комісією охоплювалися такі дисципліни, як економічна географія, політекономія, Радянська Держава і право, історія класової боротьби, марксизм-ленінізм, історичний матеріалізм, методи політології, література. Комісія складалася з чотирьох викладачів та одного студента.

Виробнича циклова комісія, яка охоплювала математику, фізику, хімію, біологію, метеорологію, геологію, анатомію, фізіологію, органічну природу. До складу комісії входили п'ять викладачів та один студент.

Педагогічна циклова комісія, яка охоплювала такі дисципліни: педагогіку, педологію, сучасні педагогічні течії, методику мови, соціальне виховання, педагогічні системи, українську мову, образотворче мистецтво, співи, музику, фізичну культуру та майстерність. Комісія складалася з десяти членів, із яких вісім викладачів і два студенти.

Зв'язок між цикловими комісіями був найтісніший, тому що Методичний Комітет посідав центральне місце, і комісії являли собою щось на зразок його секцій. Майже все, що розроблялося комісією, проходило остаточне затвердження в Методичній Комісії. Отже, робота комісій координувалася й об'єднувалася роботою Методкому [15, с. 4]. Така повна ув'язка була можливою лише тому, що Педтехнікум не поділявся на окремі відділи або факультети, і взагалі був не великою організацією.

У робочих планах для студентів вказувався насамперед час, відведений для опрацювання як усього матеріалу, так і окремих тем. Весь матеріал розбивався на окремі теми, більш-менш широкі, подавався зміст кожної теми та метод його обробки. Ці плани подавалися на цілий

триместр, із початку кожного триместру. Гальмували роботу брак відповідної літератури та обладнання [16, с. 7].

Усі лекції в Мелітопольському педагогічному технікуму тривали 50 хвилин.

Головною виробничою формою на той час була праця в дитячих установах – школах, дитячих будинках, дитячих садках. Зв'язок педагогічного технікуму із виробництвом виявлявся в таких формах: при технікумі була Трудова школа, молодші групи якої були першою лабораторією. Тут проводилися практики студентів, починаючи з I-го курсу й до III-го, із проблем методичного характеру, викладалася методика відповідних дисциплін, проводилися педагогічні та педологічні спостереження за дітьми [16, с. 8].

Найважливішим видом роботи, яку виконували Методичний комітет чи педагогічна рада Мелітопольського педтехнікуму впродовж 1926-1927 рр. стало вдосконалення й усталення педагогічної практики. Увесь педагогічний практикум проходив такі фази: I-ий курс – кінець другого та третього триместру в педтехнікумі, загальне ознайомлення з різними формами дитячих установ та їх організацією. 2-ий курс – крім загального педпрактикуму, вводиться практикум методичний із методики граматики, рахунку та природознавства. Методичний практикум проводиться цілим курсом під безпосереднім керівництвом лектора відповідної методики та керівника групи. Для проведення цієї роботи студентів ділили на групи по 3-5 осіб, кожна група обирала окрему маленьку тему з таким розрахунком, щоб кожному студентові довелося працювати не більше 1-2-х годин. Кожен студент розробляв детальний план своєї роботи, цей план перевірявся лектором. Кожний студент працював у присутності всього курсу, лектора та груповода. Робота кожного студента обговорювалася на спеціальній конференції. Методичний практикум проводився у чотирирічній школі при педагогічному технікумові. На 3-му курсі проводився системний практикум, цілком уже за комплексною системою. Курс ділився на групи по 4-5 осіб. Кожна група розробляла цілий комплекс або більш-менш значну тему і цілком провадила її в чотирирічній школі. Плани розроблялися заздалегідь і узгоджувалися з груповодом. Перший та другий триместри педпрактикуму на 3-му курсі відбувався у школах міста під керівництвом усіх лекторів педтехнікуму. За кожною групою був закріплений один лектор. У III триместрі всі студенти 3-го курсу були командировані в село на два тижні, на практику в школу та політичні освітні установи. Хибним у цій справі було лише те, що зі студентами не могли поїхати керівники.

Педпрактикум на всіх курсах проводився в заздалегідь визначений час; на цей час студенти звільнялися зовсім від навчальної роботи в Технікумі та влаштовували конференції, де обговорювали наслідки роботи [15, с. 4].

У педтехнікумі регулярно проводилися наради, диспути, конференції, головними питаннями на яких були облік праці студентів і викладачів, методика роботи в педтехнікумі та педагогічна практика студентства [16, с. 12]. Ці три питання дебатувалися впродовж усього навчального року з метою виявлення найбільш відповідних форм роботи. У дебатах жваву участь брали як лектори, так і студенти.

На підставі листа Народного комісаріату освіти УРСР № РП-8 від 5 серпня 1930 р., згідно з постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 20 серпня 1930 р., було запропоновано директорові Мелітопольського педагогічного технікуму організувати на базі технікуму інституту соціального виховання з чотирма відділеннями: техніко-математичним, агробіологічним, історико-економічним та мовним із тим, щоб розпочати з 1 жовтня 1930 р. нормальне навчання.

Згідно з постановою Колегії Народного комісаріату УРСР від 9 липня 1933 р. Мелітопольський інститут соціального виховання був реорганізований у Мелітопольський державний педагогічний інститут з чотирирічним терміном навчання у складі чотирьох відділень: фізико-математичного, соціально-економічного, хіміко-біологічного, мовно-літературного. З 1933 р. при педінституті почало діяти заочне відділення з такими ж спеціальностями.

Кафедра педагогіки – одна з найстаріших кафедр університету. Першими її співробітниками, як свідчать дані за 1931-1932 н.р., були доц. О.А. Чучко, ас. І.Ф. Мосієнко, С.І. Кочергін, Краславський і Коломійченко. Очолював кафедру професор В.М. Добринченко. Професорсько-викладацький склад кафедри педагогіки станом на 1 січня 1939 р. був таким: завідувач кафедри – доц. Афанасьєв І.І., ст. викл. Масич О.А., ст. викл. Барановська Д.М. [5, с. 138].

У 1948-1949 навчальному році, як і у попередньому, кафедра не була укомплектована повністю: замість 4 осіб працювало тільки 3. Значним недоліком роботи кафедри була відсутність кваліфікованих працівників із педагогіки. Через відсутність кадрів не був проведений у першому півріччі спецсеминар із педагогіки на 4-х курсах (його провели у другому семестрі, що, звісно, не могло не позначитися на якості роботи студентів); члени кафедри не змогли взяти активну участь у комплексній педпрактиці 3-4-х курсів; дуже складно було керувати практичними заняттями

2-х курсів; не було можливості організувати педагогічний гурток.

Кафедра мала недостатню кількість підручників із педагогіки та історії педагогіки (58 підручників із педагогіки на 110 студентів та 30 підручників з історії педагогіки на 108 студентів). Зі шкільної гігієни підручників дуже мало. Бракує літератури для практичних занять, немає необхідної наочності [17, с. 9].

У 1951-1952 навчальному році кафедра педагогіки була майже повністю укомплектована, із попереднього складу кафедри залишилася лише викладач психології Ілейко З.М. Завідувачем кафедри Міністерством освіти УРСР була призначена к.пед.н. Лихарева Т.А. – викладач курсу педагогіки [18, с. 20].

Кафедра проводила свою роботу за таким планом:

1. Організаційно-методична робота
2. Науково-дослідна
3. Допомога студентам
4. Суспільна робота [19, с. 53].

Організаційно-методична робота кафедри охоплювала цілу низку питань, які розроблялися протягом семестру: аналіз програм державних іспитів з метою уточнення та виконання їх при проходженні курсу; контроль та перевірка проведення лекцій та лабораторних занять, обговорення підсумків проведених занять тощо.

Із науково-дослідної роботи був свій план. За кожним викладачем була закріплена науково-дослідна тема. Окрім науково-дослідної роботи, проводилася робота щодо підвищення рівня педагогічного персоналу в гуртках під керівництвом доцента кафедри. Уся робота велася відповідно до індивідуальних планів членів кафедри, які розглядалися та затверджувалися на засіданні кафедри. На допомогу студентам кафедра розробила плани домашньої роботи студентів, методичні вказівки щодо використання літератури чи опрацювання тих чи інших розділів програми, проводилися бесіди та лекції з організації та методики роботи, конспектування лекцій тощо.

Формою громадської роботи було читання лекцій як у стінах вишу, так і на підприємствах через лекторське бюро; кафедра брала участь у районних конференціях учителів, надавала методичну допомогу вчителям середніх шкіл.

У повоєнні роки кафедру педагогіки та психології очолювали А. А. Масич, Т. О. Лихарева, В. П. Мещеряков, Д. Ф. Халаїм, В. І. Радіонов, Д. Г. Жолудєв, В. М. Черемісін, Л. Ф. Пашко.

За даними ЗОДА в 50-х роках кафедра вже мала назву кафедра педагогіки та психології. На засіданнях кафедри розглядалися питання організаційного, методичного, наукового характеру, питання обміну досвідом щодо навчальної та науково-дослідної роботи. Члени

кафедри читали лекційні курси, проводили практичні заняття. Завідувач кафедри контролював проведення лекцій і практичних занять, а члени кафедри відвідували заняття один одного згідно з графіком. Взаємовідвідані лекції і практичні заняття обговорювалися на засіданнях кафедри, намічались шляхи покращення роботи, обговорювалися та затверджувалися лекції і плани практичних занять.

При кафедрі працював педагогічний гурток (керівник – Книш Л. П.). Тематика гуртка була науково-методичною та науково-дослідною. Заняття проводилися регулярно, гуртківці брали активну участь у роботі гуртка, виступали з доповідями на теоретичних конференціях. Доповіді студентів друкувалися в науковому студентському збірнику [20, с. 6–7].

Недоліками у виконанні науково-дослідної роботи можна вважати те, що мало коштів виділялося на проведення науково-дослідної роботи, були проблеми з публікацією наукової продукції, оскільки не було інститутських наукових збірників [21, с. 5].

У складі кафедри в 1961 р. працювало 13 співробітників: 6 ст. викладачів, із яких 3 – кандидати педагогічних наук; 1 викладач; 1 асистент; 1 завідувач педпрактикою, 3 ст. лаборанти; 1 препарататор (завідувач кафедри, канд. пед. наук Мещеряков В. П., канд. мед. наук Куценко Л. П., канд. пед. наук Шяч Д. І., ст. викл. Кісельгоф П. А., ст. викл. Панін А. І., ст. викл. Братковська М. О., викл. Сазонова М. О., ас. Чередниченко В. Ю.) [22, с. 5].

Станом на 1 липня 1980 р. на кафедрі педагогіки та психології працювали: канд. пед. наук, доцент, в. о. професора Жолудев Д. Г., канд. пед. наук, доцент Попков А. В., канд. пед. наук, доцент Вульферт Г. Г., канд. мед. наук, доцент Куценко Л. П., канд. пед. наук, доцент Родіонов В. М., ст. викл. Алексеев А. Н., ас. Пачев В. С.

Упродовж сорока років натхненно працювала на кафедрі доц. М. О. Сазонова, яка в 1971-1985 роках була проректором із заочної форми навчання [23, с. 1].

Оновлення змісту освіти і покращення якості навчання від викладачів вимагало новаторства, ефективних науково-методичних і педагогічних рішень, здатності дати молоді знання високої якості. Для цього треба було переглянути програми, оновити методики, здійснити перетворення всієї діяльності навчальних закладів на основі реальних запитів життя.

До кінця 1985 року на кафедрі була завершена розробка УМКД з усіх основних дисциплін кафедри. Вони були переглянуті відповідно до основних вимогам, що висувалися до вищої школи основними напрямками реформи

загальноосвітньої і професійної школи. Технологічні карти дисциплін дали змогу розробити чітку структуру предметів, які вивчалися, полегшили їх засвоєння студентами.

У тому ж році всі викладачі і ст. лаборанти кафедри підвищили свою кваліфікацію, прослухавши курс «Основи інформатики і обчислюваної техніки». При кафедрі було організовано клуб майбутнього педагога «Термінал». Досягнута домовленість, розроблена і затверджена документація на відкриття служби психолого-педагогічного забезпечення навчального процесу в підшефній школі № 5 м. Мелітополя. Розроблені нові комплекти навчальних наочних посібників із курсів педагогіки і психології з використанням ТЗН – кабельного телебачення й засобів масової проєкції.

У 1988-1989 н. р. колектив кафедри педагогіки поповнився молодими викладачами (ас. Макаренко Л. М., Кучина Л. І., Окса М. М., Букреев В. В., Аверіна Т. О., Дуденко М. Б., Петрученя Г. Г.), які постійно працювали над удосконаленням своєї навчально-методичної роботи зі студентами, набували викладацького досвіду, переймали все найкраще, що було напрацьовано старшими колегами. Однією з ефективних форм роботи були взаємовідвідування занять, аналіз і обговорення відвіданих занять, відкритих лекцій, семінарів. Канд. пед. наук, доцент Сазонова М. О. проводила на кафедрі для всіх викладачів навчально-методичний семінар, тематика якого складалася із заявок самих викладачів з урахуванням їх практичної значущості. Викладачами кафедри розроблені рекомендації з удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя (Создание профориентационных центров на факультетах. Методические рекомендации по организации и проведению педагогической практики студентов IV-V курсов. – К.: РУМК, 1981).

Із педагогіки в інституті проводилася олімпіада, яка розширювала кругозір знань із педагогіки. Все більше студентів за власною ініціативою брали участь у науково-практичних конференціях; курсові роботи набули творчого і більш наукового характеру. Кафедра придбала імітаційну гру «Педагог», що мала 5 програм і широко використовувалася на практичних заняттях із педагогіки, основ педагогічної майстерності і методики виховної роботи.

Викладачі кафедри брали активну участь у республіканських, всесоюзних і міжнародних конференціях, присвячених ювілеям Н. К. Крупської, А. С. Макаренка, Т. Г. Шевченка. Конференції проходили в Ніжині, Семипалатинську, Дрогобичі, Києві, Москві, Горлівці, Полтаві, Марбурзі, Миколаєві.

Викладач кафедри Окса М. М. організував пошукову роботу зі студентами за педагогічною спадщиною Януша Корчака і створив клуб «Пошук».

З 1994 р. до травня 2005 р. кафедру очолював заслужений працівник народної освіти України, канд. пед. наук, професор Болотін Ю. П.

Із 1988 року кафедра налагодила творчі й наукові зв'язки з лабораторією «Макаренко-реферат» Марбурзького університету (ФРН).

13 вересня 2000 року між кафедрою загальної педагогіки та лабораторією «Макаренко-реферат» був укладений договір про співробітництво в галузі педагогіки та макаренкознавства. Згідно з цим договором в університеті було започатковано серію наукових видань «Opusculapedagogicamelitopolitensica». Серед авторів цієї серії не лише викладачі Мелітопольського державного педагогічного університету, а й студенти. У березні 2003 року гостем університету був керівник лабораторії «Макаренко-реферат», іноземний член АПН України, доктор філософських наук Гетц Хіллімг. Він виступив із лекціями перед студентами, взяв участь у міжнародних читаннях, присвячених 115-й річниці від дня народження А. С. Макаренка. Матеріали цих читань опубліковані в збірці наукових праць «А. С. Макаренко – видатний педагог ХХ століття».

У 2003 році кафедра педагогіки була перейменована на кафедру загальної педагогіки, а з 01.09.2005 року була об'єднана з кафедрою педагогічної майстерності й отримала назву «Кафедра педагогіки і педагогічної майстерності», яку очолив Елькін М. В. Випускник МДПУ 1972 року, Марк Веніамінович був учителем, директором шкіл, завучем методичного кабінету Мелітопольського міськвно, створив авторську школу нового типу № 9. Із 1999 року він постійно працює в МДПУ, а з 2002 р. – перший проректор вишу. Марк Веніамінович – канд. пед. наук, професор, заслужений працівник освіти України, автор понад 100 наукових праць. За сумлінну та віддану працю він нагороджений орденом «Знак пошани» та іншими відзнаками.

Забезпечували навчально-виховний процес та наукову роботу на кафедрі у цей час досвідчені викладачі – відмінники освіти України, канд. пед. наук, доцент В. О. Бойко, канд. пед. наук, доценти М. М. Головкова, О. М. Гурова, А. А. Коробченко, М. М. Окса, старші викладачі Т. О. Кравченко і Г. Г. Петрученя, асистенти М. І. Воровка, Г. Р. Сайфуліна.

Надійними помічниками в роботі викладачів були лаборанти кафедри Н. І. Федорук та Л. І. Мальцева [24, с. 187].

Виховна робота на кафедрі спрямована на досягнення головної мети національної системи освіти – створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України.

Велике значення в реалізації державної політики в галузі виховання має інститут кураторів, що діє в університеті. Ними були В. О. Бойко, М. М. Головкова, Л. І. Кучіна, сьогодні є М. І. Воровка, Г. Г. Петрученя, С. С. Ізбаш, О. В. Антоновський.

Значну допомогу в підвищенні якості виховної роботи надають щорічні загальноуніверситетські семінари кураторів.

Із 2004 р. кафедра здійснює підготовку аспірантів за спеціальністю 13.00.01 – теорія та історія педагогіки. Сьогодні над дисертаціями працюють 35 осіб. За цей час аспірантами та здобувачами захищено 5 кандидатських дисертацій.

У 2012 році при кафедрі відкрито докторантуру за спеціальністю 13.00.01 – теорія та історія педагогіки.

Протягом останніх років співробітники кафедри брали участь у міжнародних конференціях, які проходили в Москві, Мінську, Варшаві, Будапешті, Франкфурті-на-Майні, Марбурзі, Києві, Полтаві та ін.

Із 2005 р. згідно з договором про наукове співробітництво між кафедрою і лабораторією «Макаренко-реферат» започатковано випуск «Наукового вісника МДПУ (Серія : Педагогіка)» (редактор М. М. Окса). Уже було видано 8 випусків.

Кафедра організує науково-дослідну роботу студентів.

Стала доброю традицією щорічна олімпіада з педагогіки. У 2008 р. студентка IV курсу природничо-географічного факультету О. Чераньова під керівництвом А. А. Коробченко посіла III місце на Всеукраїнській олімпіаді.

У 2000 році при кафедрі була створена педагогічна лабораторія МДПУ (перший керівник – проф. Ю. П. Болотін, а з 2005 р. – д-р пед. наук, проф. І. П. Аносов) із метою розробки та впровадження в практику шкіл та вишів новітніх підходів до організації навчально-виховного процесу. На базі педагогічної лабораторії пройшли професійну підготовку понад 500 учителів. У 2005 р. лабораторія здобула науковий грант Міністерства освіти і науки України.

У вересні 2000 р. на базі кафедри було створено кабінет упровадження сучасних педагогічних технологій, який згодом було реорганізовано в Центр упровадження сучасних педагогічних технологій (керівник – доц. П. В. Бельчев). Метою Центру було створення програмного забезпечення

навчального процесу в університеті. На сьогодні створено понад 10 електронних підручників.

У червні 2006 р. кафедра педагогіки і педагогічної майстерності посіла I місце в конкурсі «Краще методичне забезпечення самостійної роботи студентів із навчальних дисциплін кафедри».

У 2008 р. кафедра провела низку заходів, присвячених 120-річчю з дня народження видатного українського педагога А. С. Макаренка (науково-практична конференція «Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності»; презентація книги С. Г. Карпенчук і М. М. Оксика «Макаренкознавство в Україні: аспекти історії, теорії, практики»; виставка наукових робіт викладачів кафедри з проблем макаренкознавства).

Кафедра педагогіки і педагогічної майстерності, як провідна кафедра Мелітопольського державного педагогічного університету, не тільки вдосконалює та модернізує систему роботи зі студентами, а й всебічно сприяє розвитку вищої педагогічної освіти. Викладачі кафедри ведуть дослідження та виконують розробки за пріоритетними для України напрямками.

Останніми роками викладачі кафедри педагогіки і педагогічної майстерності працювали над темою «Сучасні педагогічні технології у підготовці майбутніх учителів». Апробація результатів дослідження тільки в 2013 році здійснювалася на 12 всеукраїнських та 38 міжнародних конференціях, опубліковано 60 статей відповідно до вимог ВАК України і 23 статті в міжнародних виданнях. Тільки за останні 5 років викладачами кафедри було опубліковано 5 підручників з грифом МОНУ, 8 методичних рекомендацій, серед яких 4 – із грифом МОНУ, 12 монографій, словники та понад 250 статей.

Кафедра співпрацює з педагогічними закладами України, Росії, Болгарії, Польщі, Німеччини, Казахстану. Під керівництвом викладачів студенти публікували статті в наукових збірниках за результатами міжнародних конференцій в Україні, Польщі,

Румунії, Словачії тощо. З 2008 року кафедра започаткувала проведення конкурсу «Я – вчитель-професіонал», «Я – вожатий професіонал». За останні роки студенти університету неодноразово ставали призерами Всеукраїнських олімпіад із педагогіки.

Висновки. Розглянувши консеквенти становлення і розвитку кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету, зазначимо, що в гармонійній сукупності всіх факторів, форм і методів роботи Мелітопольського державного педагогічного університету – запорука успіхів колективу вишу, що плекає нетлінні цінності гуманізму, освіти, наукового знання, культури, духовності. Щоб впевнено ввійти у простір Європейської вищої освіти, колектив вишу наполегливо долає перешкоди на шляху мобільності своїх студентів і викладачів, удосконалює і зміцнює впроваджені в університеті кредитно-модульну систему оцінювання знань студентів і структуру «бакалавр – магістр». Триває розвиток міжнародного співробітництва, підвищується конкурентоспроможність випускників на європейському ринку освіти, виш зміцнює і збагачує матеріальну та лабораторну бази. З метою посилення автономії університет широко й ефективно використовує свої права в освітній діяльності, у соціальному, культурному та економічному розвитку. Визначивши пріоритети, Мелітопольський державний педагогічний університет прагне й надалі працювати в ім'я суспільного прогресу як нашої країни, так і Європи і світу загалом.

У представленому дослідженні можливі хронологічні пропуски в опублікованих матеріалах, що пояснюється, зокрема станом джерелознавчої бази з історії педагогічної освіти, браком повних комплектів газет і журналів, особливо за 20-30-ті роки, знищенням уроки війни багатьох цінних архівних матеріалів і документів.

Проведене дослідження стимулює подальшу роботу над проблемою вивчення закономірностей розвитку вищої педагогічної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Сідельнікова В.Ю. Середня педагогічна освіта в УРСР в період 1917-1930 рр. / В.Ю. Сідельнікова // Наук. записки Харків. педінституту. – Педагогічна серія. – Харків, 1958. – С. 39–62.
2. Аносов І.П. Витоки шкільництва і педагогічної освіти в Мелітополі / І.П. Аносов, Ю.П. Болотін, М.М. Окса. – Київ: Твімінтер, 2003. — 107 с.
3. Крылов Н. История педагогического образования в Мелитополе / Н. Крылов //

References

1. Sidel'nikova V. Y. (1958). *Secondary pedagogical education in USSR during 1917-1930 years*. Scientific notes of the Kharkov Pedagogical Institute. Pedagogical Series. Kharkiv. 39-62. [in Ukrainian].
2. Anosov I. P. (2003). *Sources of schooling and pedagogical education in Melitopol*. Kyiv: Tviminter. [in Ukrainian].
3. Krylov N. (2000). *History of pedagogical education in Melitopol*. 7 (September). [in Russian].

- Интеллект. – 2000. – № 7 (вересень). – С. 3.
4. Опыты в сочинениях императорского Харьковского университета. – Харьков, 1846. – Т. 1. – 134 с.
 5. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.162.
 6. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.2
 7. ЦДАВО України, ф.166, оп.3, од.зб.336
 8. Зотін М. Педагогічна освіта на Україні / М. Зотін. – Харків : Держвидав, 1926. – 116 с.
 9. Кішківський І. Думки про освітню справу на Україні / І. Кішківський // Наш шлях. – 1920. – 20, 23, 24 червня. – С. 29.
 10. ЦДАВО України. Ф. 166, оп. 3, од.зб. 777. — Арк. 15.
 11. Григоревский М.С. Школоведение / М.С. Григоревский. – М., 1923. – С. 231.
 12. Блонский П.П. Педагогика / П.П. Блонский. – [6-е изд.]. – М.: Работник просвещения, 1924. – С. 29.
 13. Грушевський С. К вопросу о нормативном плане трехлетних педкурсов / С. Грушевский // Шлях освіти. – 1924. – № 8.
 14. Коммунистическая партия Украины в резолюциях к решениям съездов, конференций и пленумов ЦК. – К., 1967. – 533 с.
 15. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.184
 16. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.103
 17. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.59
 18. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.20
 19. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.204
 20. ЗОДА, ф. Р-3667, оп.І, од.зб.237
 21. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР (1917-1967) / відп. ред. А. Г. Бондар. – К. : Рад.школа, 1967. – 483 с.
 22. ЗОДА, ф. Р-3675, оп.ІІІ, од.зб.349
 23. ЗОДА, ф. Р-3675, оп. V, од.зб.1176
 24. Аносов І.П. Мелітопольський державний педагогічний університет (2000-2005 рр.). Історичний нарис / І.П.Аносов. – Мелітополь, 2005. – 227 с.
4. *Experience in the essays of Kharkov Imperial University.* (1846). Kharkov, 1. [in Russian].
 5. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 162. [in Ukrainian].
 6. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 2. [in Ukrainian].
 7. *CSASB of Ukraine*, Fund 166, description 3, storage unit 336. [in Ukrainian].
 8. Zotin M. (1926). *Pedagogical education in Ukraine*. Kharkiv: Derzhvydav. [in Ukrainian].
 9. Kishkovsky I. (1920). *Thoughts of educational business in Ukraine*. Nash shlyakh. [in Ukrainian].
 10. *CSASB of Ukraine*, Fund 166, description 3, storage unit 777. [in Ukrainian].
 11. Grigorevskiy M. S. (1923). *School Organization and Management*. [in Russian].
 12. Blonsky P. P. (1924). *Pedagogics*. Moscow: Rabotnik prosveshcheniya. [in Russian].
 13. Grushevskiy P. (1924). *To the question about the normative plan of triennial pedagogical courses*. Shlyakh osvity. 8. [in Russian].
 14. Communist Party of Ukraine in resolutions of congresses, conferences and plenary sessions of CK. (1967). Kyiv. [in Russian].
 15. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 184. [in Ukrainian].
 16. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 103. [in Ukrainian].
 17. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 59. [in Ukrainian].
 18. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 20. [in Ukrainian].
 19. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 204. [in Ukrainian].
 20. ZRSA, Fund P-3667, description I, storage unit 237. [in Ukrainian].
 21. *National education and pedagogical science in Ukrainian SSR (1917-1967)*. (1967). Ed. A. G. Bondar. Kyiv: Rad. shkola. [in Ukrainian].
 22. ZRSA, Fund P-3675, description III, storage unit 349. [in Ukrainian].
 23. ZRSA, Fund P-3675, description V, storage unit 1176. [in Ukrainian].
 24. Anosov I. P. (2005). *Melitopol State Pedagogical University. Historical sketch*. Melitopol. [in Ukrainian].

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про авторів:

**Елькін Марк Веніамінович,
Окса Микола Миколайович**

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.745

Надійшла до редакції: 13.11.2013 р.

Прийнята до друку: 05.12.2013 р.